
АКТУЕЛНИ СОСТОЈБИ НА ОДГЛЕДУВАЊЕТО ФАРМСКИ ЖИВОТНИ

Одгледувањето фармски животни во Македонија генерално се однесува на одгледување говеда, овци, кози, свињи и живина во одделни категории. Во однос на структурата на сточарското производство, најголемиот број припаѓа на индивидуални фармски производители чие производство е главно за нивна потрошувачка, помалку се застапени комерцијално ориентираните семејни фарми кои континуирано се во подем, додека со најмала застапеност се големите специјализирани претпријатија за животинско производство. Оваа структура на производството директно се одразува на менаџирањето и системите кои се применуваат при одгледувањето на одделни категории фармски животни. Индивидуалните фармски производители генерално се темелат на традиционалните екстензивни системи, додека комерцијално ориентираните семејни фарми и поголемите специјализирани претпријатија се насочени кон интензивни системи на одгледување на одделни категории фармски животни и менаџмент практики кои ќе обезбедат висок степен на производство. Притоа, независно од категоријата на производството, постојните системи водат многу мала грижа за заштитата и благосостојбата на фармските животни вклучени во производствениот процес.

Во Република Македонија во Септември, 2007 година стапи во сила *Законот за заштита и благосостојба на животните* со кој, меѓу останатото, се пропишуваат минималните барања за заштита и благосостојба на одредени видови животни во однос на нивното одгледување, грижа, сместување и заштита на животните при фармско држење. Главната цел на овој закон е да обезбеди животните да бидат третирани на начин кој најдобро одговара на нивните потреби; секој кој се грижи за нив да ја штити нивната благосостојба; животните неоправдано да не бидат изложени на болка, патење, физичка повреда или страв и вршење на ефикасен надзор и контрола на заштитата и благосостојбата на животните. Согласно споменатиот закон во Ноември, 2009 година Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, донесе „*Правилник за условите и начините на заштита на фармските животни*“ каде подетално се пропишуваат условите и начините на заштита на животните од видовите говеда, овци и кози, свињи и кокошки несилки. Овие прописи се основа во македонската легислатива за заштита и благосостојба при одгледувањето на фармските животни, од каде произлегуваат насоките за добра фармска пракса во која благосостојбата на животните ќе го добие соодветното место.

Секој вид и категорија фармско животно има соодветни физички и социјални потреби кои треба да бидат задоволени во текот на неговиот живот. Затоа, неопходна е примена на системи на одгледување во фармите специјализирани за соодветниот вид и категорија кои ќе ги задоволат потребите на животните и ќе обезбедат максимално можно производство со висок квалитет.

Говеда – Преку 90% од говедата во Македонија се во сопственост на индивидуални фармери, кои главно поседуваат до 10 говеда во фарма. Одгледувањето

говеда првенствено е поврзано со производството на млеко, додека производството на месо е последователна активност која се базира на товење машки телиња добиени од млечните раси. Генерално, кравите се затворени во штали преку целата година, најчесто со врзан систем на одгледување. Притоа, условите за сместување и хигиената во фармите се на незавидно ниво. Несоодветниот под и лежишта, недоволното осветлување и вентилација, присуството на високи концентрации шталски гасови и микроорганизми во воздухот, затворениот систем на одгледување без испусти се дел од факторите кои покрај тоа што доведуваат до пореметување на здравствената состојба и намалување на производството, истовремено ја нарушуваат и заштитата и благосостојбата на животните. Во овие системи на одгледување говедата ја немаат слободата за природно однесување, многу повеќе се изложени на стрес и болка, а се зголемува и приемчивоста на болести. Затоа легислативата која се однесува на благосостојбата на фармските животни за говедата во зависност од категоријата предвидува соодветни стандарди кои треба да се почитуваат во системите за одгледување. Така, се предвидува обезбедување на соодветно големи лежишта за доволна комфорност на секоја единка, се забранува врзано држење на телињата, редовно набљудување на грлата, пристапот до храна и вода се препорачува да биде по желба (*ad libitum*), се регулира првото земање колострум кај новородените, се утврдуваат хигиенските услови во шталите и други уредби кои ќе ја гарантираат благосостојбата кај секоја категорија говеда.

Овци и кози - Овчарството во Македонија е полу-номадско, и расите кои можат да се користат за производство на млеко и месо се најприсутни (шарпланинска, овчеполска и нивни вкрстувања со мерино раси). Овчарството и козарството генерално се застапени во планинските области. Главните производи од овој традиционален бизнис се јагниња за месо, производите добиени од преработка на млеко и волна. За овие видови и категории фармски животни легислативата предвидува соодветни услови при сместувањето каде животните ќе го манифестираат своето природно однесување (брстење храна кај козите, смирен пристап на човекот и соодветна фиксација, употреба на тренирани кучиња кои не предизвикуваат страв); редовна контрола на здравјето и превенција од заразни и паразитски болести; правилно сместување (соодветен под и лежишта, правилно поставување и одржување на оградата, испусти и пасишта); пристап до храна и вода; правилен третман со новородените јагниња и јариња; соодветен пренос (транспорт) на животните користејќи ги социјалните карактеристики и задоволувајќи ги физиолошките потреби.

Свињи – Фармите во Македонија со организиран начин на размножување и производство на прасиња (затворен круг, вештачко осемнување, и т.н.), се сопственици на околу 40% од вкупниот број на свињи во земјата, додека останатите 60% од свињите се во сопственост на индивидуалните производители (низок интензитет на размножување и селекција, со околу 1-3 маторици и стадо со вкупно 15-20 грла). Најчести раси се Ландрас (белгиски, дански, шведски и германски), како и големите Јоркшир и Дурок. Фармите најчесто применуваат екстензивни методи на одгледување и селекција, што влијае на благосостојбата на овие животни. Како особени проблеми во свињарството, од аспект на благосостојбата претставуваат несоодветните услови на сместување, високата концентрација на шталски гасови, несоодветната вентилација и топлотниот шок, пренаселеност во објектите, појавата на канибализам, неправилната фиксација и манипулација со единките и транспортот на свињите. Стандардите за благосостојба при одгледувањето свињи предвидуваат дизајнот, конструкцијата и одржувањето на објектите и опремата да обезбедат задоволување на основните биолошки потреби, нормално однесување и добра здравствена состојба кај

свињите. Како дел од предвидените одредби вредни за споменување се: слободниот пристап до храна и вода со задолжителна примена на кабата храна (маторици и назимки); задоволување на микроклиматските потреби според соодветната категорија (температура, влажност, штетни гасови и др.); соодветните системи на изгубрување; потребното осветлување во објектите и заштитата од бучава; изградба и структура на боксовите, лежиштата, подот и хранилките и поилките; стандардите за групно и индивидуално држење на поедини категории (прасиња, назимки, спрасни маторици, нерези); потребната површина простор (на пр. за секоја назимка по оплодување 1,64м², а 2,25м² за секоја маторица); задолжителна примена на анестезија при кастрација и сечење опаш ако единката е постара од седум дена; евентуална примена на мутилации само кога претстои опасност од канибализам, а не како рутински мерки; мерките за заштита од појава на нервоза кај свињите, агресивност и обезбедувањето на услови за социјална интеракција помеѓу единките и останати стандарди за заштита и благосостојба на свињите.

Живина – иако под живина се подразбираат повеќе видови домашни птици, сепак во Македонија доминантен вид се кокошките. Производството главно е ориентирано кон производство на конзумни јајца и месо. Кај кокошките несилки се разликуваат три главни системи на одгледување: основен кафезен, подобрен кафезен и алтернативни системи. Во поголемите фарми за кокошки несилки најчесто се применува интензивниот традиционален основен кафезен систем. Овој систем предвидува простор за секоја единка од само 550см² во кафезите, што во принцип го намалува комодитетот на единката со последично нарушување на здравјето, промени во метаболизмот и локомоторниот систем. Затоа, Законот за заштита и благосостојба на животните во Македонија предвидува основните кафезни системи комплетно да бидат надвор од употреба од 1 Јануари, 2014 година. Покрај дефинираните стандарди за системите на одгледување на живината, од аспект на благосостојбата значајни се и пристапот до храна и вода за секоја единка; потребните часови за осветлување во текот на денот; вентилацијата и микроклиматските услови во објектите; мерките кои се дозволени за примена против појавата на канибализам; начинот на транспорт на живината; задоволување на потребата од претање и прпелкање кај кокошките; редовното колвање камчиња и други мерки кои задолжително треба да се применуваат за да се исполнат стандардите за благосостојба на живината.

Од прикажаното се забележува дека благосостојбата на животни предвидува голем број стандарди кои сè уште не се имплементирани во фармското производство во Македонија. Ова се должи на повеќе фактори меѓу кои позначајни се: неадаптираните системи на одгледување во фармите, отсуството на обуки и недоволно обучен персонал за работа со фармските животни, неадекватен менаџмент на фармата, отсуството на популаризација на благосостојбата на фармските животни, едукација на потрошувачите, адекватно етикетирање на производите добиени од животни каде се почитуваат стандардите за благосостојба и др. Затоа, еден од приоритетите во фармското производство во Македонија за периодот кој следи треба да биде практичната примена на стандардите за заштита и благосостојба на фармските животни. Со имплементацијата на мерките за благосостојба на фармските животни, не само што се развива хуманиот однос помеѓу човекот и животните, туку овие мерки го обезбедуваат здравјето на животните и гарантираат производство на високо квалитетни производи конкурентни на националните и меѓународните пазари.